

4-6 YAŞ ÇOCUKLARIN ARKADAŞLARININ ve ANNELERİNİN DUYGULARINI ALGILAMALARI VE BU DUYGULARA NEDENSEL ATIFLARI

Necla Tuzcuoğlu¹, Birsen Palut²

¹M.Ü.A.E.F., İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi ABD, Yrd. Doç. Dr.
²Araş. Gör. Uzman

Abstract: The aim of the study to determine whether the children recognize the emotions (angry, happy, unhappy) expressed by facial cues. Also the types of cues (expressive or behavioral) used by children to attribute causal reasons of emotions were questioned. The subjects were 24 children attending preschools. The results revealed that children can understand emotions expressed by facial cues. And they express individual and famial reasons for both own and their friends' happiness. But they mention about famial and friendship issues for their friends' angry. The results for unhappiness was not significant.

I. GİRİŞ

Gelişim denildiğinde akla sadece tek bir kavram gelmemelidir. Zihinsel, sosyal, duygusal, dil ve bedensel gelişim alanları birbirine paralel olarak ve bir bütün halinde çalışır. İnsan hayatında bebeklik ve çocukluk yıllarındaki yaşantıların önemi kaçınılmazdır. Çalışmalarında zihinsel gelişime ağırlık veren Piaget bu gelişim alanının büyük bir bölümünü ilk altı yaşda oluştuğunu vurgulamaktadır [1]. İnsanların hayatlarını başarılı ve mutlu bir insan olarak sürdürebilmelerinde zihinsel kapasitelerinden çok sahip oldukları 'duygusal zekanın' önemini belirtmekte olan Goleman, bu zekanın doğuştan gelen bir özellik olmadığını, insan beyninin yapısı itibarıyla çocuklukta alınan duygusal dersler vasıtasıyla geliştiğini belirtmektedir [2]. Dolayısıyla bireylerin ileride nasıl bir kişiliğe sahip olacağı, ne tür bir sosyalleşme göstereceğini erken çocukluk, ilk ve orta çocukluk döneminde yaşanan sosyal ve duygusal deneyimler belirlemektedir.

Çocukların duyguları konusunda yapılan çalışmalar, onlardaki duygusal gelişimin hem olgunlaşma, hem de öğrenme sonucu oluştuğunu, bunlardan hiç birinin tek başına etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Olgunluğun Rolü: Organların fiziksel olarak genişlemesi ve uzaması büyüme, işlevlerini yerine

getirebilecek düzeye gelmesi olgunlaşma kavramı ile açıklanabilir. Çocukların duyguları tanıma becerilerinin gelişmesini etkileyen temel faktörlerden biri onların zihinsel gelişimle yakından ilgilidir. Benzer şekilde hatırlama, unutma, hayal gücü gibi zihinsel süreçlerdeki gelişim çocukların duyguları tanıyabilme ve duygular hakkında fikir üretebilme becerilerini etkilemektedir. Zihinsel gelişime paralel olarak merkezi sinir sistemi ve iç salgı bezlerindeki olgunlaşma çocukların duygusal davranışlarını etkileyen diğer bir faktördür [3].

Öğrenmenin Rolü: Çocuklar farklı duygularla ilgili çeşitli tecrübeler yaşarlar. Deneme yanılma, taklit, koşullanma veya özdeşleşme şeklinde yaşanan bu tecrübeler çocukların duygular hakkında bilgilere sahip olmasını sağlar [4].

I.1. Duygusal Gelişim (0-6)

Çocuklar dünyaya geldiği ilk aylarda tamamen bağımlı ve edilgen durumdadır. Bu dönemde çocuk çevresini ağız ile tanımaya çalışır ve emme duygusundan büyük bir haz duyar. Bebekler aç olduğunda, aşırı sıcak veya soğuk ortamlarda bulunduğu, gazı olduğunda, veya buna benzer sebeplerden dolayı mutsuz olur ve ağlarlar. Fakat fiziksel hiçbir ihtiyacı olmadığı halde canı sıkıldığında ve duygusal uyarımlara ihtiyaç duyduğunda da ağlayabilir [5]. Altı aydan itibaren tanıdığı ve tanımadığı kişileri ayırt etmeye başlayan bebekler özellikle annenin yüzündeki mutlu ve mutsuz ifadelere uygun tepkilerde bulunur [6]. Bir yaşından itibaren yürümeye başlayan çocuk artık etrafına sevgi göstermeye başlar ve çevreyi güldüren davranışlarını yeniler. İki-üç yaş civarında çocukların duygularında çeşitlilikler görülmeye başlar. Bu dönemde benmerkezli olan çocuklar kendilerini dünyanın merkezi gibi hissederler ve başkalarının davranışları ve duyguları ile pek ilgilenmezler. Başına buyruk, öfkeli ve inatçı tavırlar sergilerler. Üç ve altı yaşları arasındaki çocuklar ise konuşkan, hareketli ve toplumsaldır. Yaşlarıyla ilişki

kurmaya, birlikte oynamaya ve paylaşmaya yatkındır. Bu yaşlarda çocuklar özdeşim dönemindedir. Davranışlarının biçimlerini ve duygular hakkındaki kararlarını ve tepkilerini anne ve babasına bakarak karar verir [7].

Çocukların temel korkuları terk edilmek ve ebeveynlerinden ayrı kalmaktır. Yine çocuklarda yaygın olarak görülen diğer bir korku türü de doktor korkusudur. Çünkü doktor bir veya daha fazla çocuğun canını yakmış olabilir. Karanlık ortamlar da çocukların korku duygusu yaşamalarına sebep olabilir. Çocukların kaygı duymalarına ve korkmalarına neden olan diğer bir durum da yalnız kalmaktır[8]. İlerleyen yaşla birlikte korku türlerindeki farklılıkları tespit amacıyla gerçekleştirilen bir çalışmada; okul öncesi dönemdeki canavar ve hayalet korkularının okul çağında yerini daha özgül ve gerçekçi olan fiziksel tehlike ve bedensel zarar görme korkusuna bıraktığı belirlenmiştir [4]. Bauer bunun nedenini bilişsel gelişimdeki çok az farklılaşmış genel durumdan ileri düzeyde bir farklılaşmış duruma doğru ilerleme olarak belirtmiştir. Aynı çalışmada on-oniki yaş grubu çocukların dört-sekiz yaş grubu çocuklara göre yatma zamanı korkuları daha az oranda tesbit edilmiştir. Bauer bunun nedenini küçük çocukların algılarının büyük çocuklara göre daha fazla düşsel olduğu şeklinde açıklamaktadır [4].

Çocukların duygusal gelişimlerini incelemek amacıyla yapılan araştırmaların bir bölümü, çocukların farklı kanallardan gelen değişik duygu ifadelerini tanıyabilmelerinin yaşa bağlı olarak ne tür değişiklikler gösterdiği yönündedir. Çocukların küçük yaşlardan itibaren yüz ifadesi ve sesler yoluyla ifade edilen duyguları algılayabilecek duyarlılığa sahip oldukları yapılan bir çok araştırma ile tespit edilmiştir [9].

Ses yoluyla ifade edilen duyguların gelişimsel olarak algılanmasına yönelik yapılan çalışmalarda beş yaşındaki çocukların, gerek yabancılar tarafından, gerekse bebekler tarafından farklı tonlarda ifade edilen çeşitli duyguları ayırt edebilecek yeteneğe sahip olduklarını ortaya çıkarmışlardır [10].

Çocukların ilerleyen yaşla birlikte durum, ses ve yüz kanalları vasıtasıyla ifade edilen duyguları tanımada başarı gösterdikleri halde, “nötr” duygu ifadelerini algılamada problem yaşadıkları tespit edilmiştir [11].

Bu konuda yapılan araştırmaların bazıları, çocukların çeşitli duygu ifade şekillerinin (yüz, ses, durumsal) hepsinin bir arada kullanıldığında bunlardan hangisine öncelik ve ağırlık verdiğini tespit etme yönündedir. Bu araştırmalar çeşitli yöntemlerle yapılmış ve farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırma sonuçlarının bir bölümü; çocukların yaşları büyüdükçe, durumların ifade ettiği duyguları yüz ile ifade edilen duygulara tercih ettiği yönündedir. Ancak

Kurdek ve Rodgon, Greenspan, Barenbolm, Ghandler yapmış oldukları çalışmalarda bu bulguların aksini ispat etmişlerdir [12,13]. Benzer konuda diğer bir bulgu ise, yüz ve durum yoluyla ifade edilen duyguların karmaşıklığının belirleyici olduğunu ve hangi kaynaktan gelirse gelsin çocukların karmaşık duyguları tercih ettiğini ettiğidir [14].

Çocukların, ailelerinde yer alan bireylerin ifade ettikleri duyguları algılamaları konusunda, 4-11 yaş arası çocukların annelerini hangi olayların/kimlerin mutlu,kızgın, üzgün ve korkulu yapabileceğini tespit etmek amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada yaş küçüldükçe çocukların mutlu, kızgın, korkulu ve üzgün gibi duyguları yaşayan annelerinin bu duyguları hissetmelerine genellikle kendilerinin neden olduğunu belirttikleri ve yaş büyüdükçe bu oranın azaldığı tespit edilmiştir. Aynı çalışmada dikkate değer bir diğer sonuç ise; annelerin yaşadığı çeşitli duyguları yaşama nedeni olarak belli oranda kendilerini göstermişlerdir. Çocukların % 83’ü annelerin kızgın hissetmesinde, % 65’i mutlu hissetmesinde, % 49’u da korku hissetmesine neden olarak kendilerini sebep göstermişlerdir [15].

Özellikle küçük yaşdaki çocuklar (soyut kavramları tam olarak bilemediği için) duyguların somut ve görünebilir olduğunu düşünmektedirler. Harris, Olthof ve Terwoigt küçük yaşlarda çocukların insanları görmeden onların ne hissettiklerini bilemediklerini yaptıkları bir çalışma ile tespit etmişlerdir [16].

Heusser üç ve beş yaşları arasında çocukları olan annelerden iki hafta boyunca çocuklarının hangi davranışlarının onları kızdırdığını tespit edip günlük şeklinde yazmalarını istemiştir. Günlüklerin incelenmesi sonucunda annelerini kızdıran çocuk davranışlarının % 24’ünü itaatsizlik, %23’ünü dağınık ve saldırgan davranış, %12’sini dikkat çekmeye çalışma ve % 11’ini bir şeyler istemek ve üzülmek oluşturmaktadır [17].

Çocukların aile bireylerinin hissettikleri duyguları karşılıklı nasıl algıladıkları konusunda; ilerleyen yaşla birlikte çocukların annelerinin duyguları hakkında dış görünüşüne (yüz,el, kol) bakarak değil, davranışlarını dikkate alarak karar verdikleri ve aynı zamanda çocukların annelerinin duygularını değiştirebileceğini düşündükleri şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. Beş ve altı yaş çocuklarının annelerinin kızgınlığına sadece kendilerinin sebep olduğunu düşündükleri ve ilerleyen yaşla birlikte çocuklar kendilerinin yanında diğer aile bireylerinin ya da ailevi olayların annelerinin kızmasına neden olabileceğini belirtilmektedir [17].

Harter küçük çocukların annelerinin kızgınlıklarına sadece kendilerini sebep göstermelerinin nedeni olarak sosyal yaşamlarının(aile dışında) sınırlı sayıda olmasını göstermektedir [15].

Yapılan araştırmalarla çocukların annelerinin ve arkadaşlarının hissettikleri olumsuz duygularını değiştirebileceklerini düşündükleri ve çocukların her iki gruba da bu amaçla aynı stratejileri uyguladığı tespit edilmiştir [17,18].

I.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı 4-6 çocukların yüz ifadesi ile belirtilen duyguları tanıyıp tanımadıklarının, kendilerinin ve arkadaşlarının duygularına ne tür atıflarda bulduklarını tespit etmektir. Ayrıca çocukların arkadaşlarının yaşadığı duyguların türünü belirlemede hangi ipuçlarını (yüz, fiziksel veya sözel davranış) ağırlıklı olarak kullandıklarının tespit etmektir. Bu çalışmanın sonuçları çocukların arkadaşlarının duygularını daha başarılı bir şekilde algılama ve bunun sonunda yapıcı ve olumlu sosyal ilişkiler kurma becerileri kazandırmak amacıyla geliştirilecek bir sosyal beceriler kazanım programında kullanılabilir.

I.3. Önem

Özellikle erken çocukluk döneminde çocuklara ulaşmanın zorluğu nedeniyle yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum ülkemiz içinde geçerlidir. Materyale daha kolay ulaşma ve ölçme kolaylığı nedeniyle zihinsel gelişimi ölçen araştırmalar (sınırlı olsa da) bulunmakla birlikte, duygusal ve sosyal gelişimi ölçen araştırmaların sayısı son derece azdır. Bu araştırmanın bu doğrultuda katkıda bulunacağı düşünölmektedir.

I.4. Problem

Erken çocukluk ve ilk çocukluk dönemlerindeki kazanılan duygusal ve sosyal becerilerin bireylerin hayatındaki önemi kaçınılmazdır. Bireyler ne kadar üstün bir zeka seviyesine sahip olursa olsun; eğer başkalarının duygularını anlamada ve anlamlandırmada başarısızlık gösterir, kendisi de duygularını uygun yer ve zamanda gösterme becerisine sahip değilse, gerek iş hayatında gerekse özel hayatında başarılı ve mutlu olması oldukça zordur. Son yıllarda 'Duygusal Zeka' kavramı insanların duyguları tanımalarının ve olumsuz duygularla başa çıkabilmelerinin önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır [2]. Dolayısıyla sosyal ve duygusal gelişimin temellerinin atıldığı erken ve ilk çocukluk yıllarında çocuklara duyguları tanıyabilme ve olumsuz duygularla başa çıkabilme becerisini sağlamayı kazandırmak ileriki yıllarda daha mutlu, başarılı ve sosyal becerilere sahip bireylerin oluşturduğu bir toplum olmayı sağlayabilir.

I.5. Hipotezler

- Erken çocukluk döneminde çocuklar yüz ifadesi ile yansıtılan duyguları tanımaktadırlar.

• Erken çocukluk döneminde çocuklar arkadaşlarının hissettikleri duyguların nedenini , kişisel sebeplerden çok çok ailesel ve arkadaşla ilgili olarak ifade etmektedirler

• Erken çocukluk döneminde çocuklar arkadaşlarının hissettiği duyguların neler olabileceği hakkında karar verirken sözel veya fiziksel bir davranıştan çok yüz ifadelerine dikkat etmektedirler.

• Erken çocukluk dönemindeki çocuklar kendi duygularına sebep olarak bireysel nedenlerden çok ailevi ve arkadaşlarıyla ilgili olayları belirtmektedirler.

II. YÖNTEM

II.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma 4.-6 yaşları arasındaki çocukların arkadaşlarının çeşitli duygularını anlamaya yönelik kullandıkları ipuçlarının ve kendilerinin, arkadaşlarının çeşitli duygularına buldukları nedensel atıfların tespiti amacıyla gerçekteşirilmiş betimsel bir çalışmadır. Araştırma aynı zamanda çocukların yüz ifadeleri ile belirtilen duyguları tanıyıp tanımadıklarının tespit etmeyi amaçlamaktadır.

II.2. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini; okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden, tesadüfi örneklem yöntemiyle belirlenmiş 4-6 yaşındaki toplam 24 çocuk (13 erkek, 11 kız) oluşturmaktadır.

II.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya verileri toplama amacıyla, üç adet duyguyu (mutluluk, kızgınlık, üzgün) ifade eden sadece yüz resimleri kullanılmıştır. Yüz ifadeleri yetişkinlerle yapılmış bir araştırmada kullanılan resimlerden alınmıştır [19]. Ayrıca resimlerle ilgili sorulan sorular belirlenmiştir.

Çocuklara gösterilen yüz ifadelerinin hangi duyguları yansıttığı, çocukların arkadaşlarını (bu yüz ifadesini taşıyan) nelerin mutlu, kızgın ve üzgün yapabileceği (Onlar neden bu duyguları taşıyor?), arkadaşlarının mutlu, kızgın ve üzgün olduğuna karar verirken hangi ipuçlarına dikkat ettikleri, kendilerinin de ne olursa mutlu, kızgın ve üzgün olabilecekleri sorulmuştur.

Uygulama; gürtöltü ve çevre faktörlerinin çalışmayı olumsuz etkilememesi için sessiz ve dikkat çekici materyallerin olmadığı bir odada bireysel olarak bizzat araştırmacılar tarafından gerçekteşirilmemiştir.

II.4. Verilerin Çözümü-Yorumlanması

Araştırmada çocuklara sorulan sorular dört grup olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Birinci grupta çocukların mutlu, kızgın ve üzgün duygularını yansıtan resimlere verdikleri cevaplar Doğru (1) ve Yanlış ya da Cevap Yok (2) olarak kodlanmıştır. İkinci grupta ise çocukların arkadaşlarının hissettiği duygulara verdikleri nedensel atıflar; Kişisel (1), Ailesel (2), Arkadaşlarla İlgili (3) ve Cevap Yok ya da İlgisiz Cevap (4) olarak kodlanmıştır. Çalışmada, çocukların ikinci, üçüncü ve dördüncü grup sorulara verdikleri cevapların araştırmanın hipotezlerini bilmeyen başka bir araştırmacı tarafından kodlanması sağlanmış ve araştırmanın yazarları ve bu kişi tarafından yapılan kodlamalar arasında oldukça yüksek bir tutarlılık elde edilmiştir (% 87).

Üçüncü grupta ise çocukların arkadaşlarının hissettikleri duyguları tespit etmeye yönelik kullandıkları ipuçları araştırılmıştır. Çocukların arkadaşlarının mutlu, kızgın ve üzgün olduklarını onların dışsal ifadelerine mi yoksa sözel ya da fiziksel davranışlarına mı daha çok dikkat ettiklerini tesbit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla çocukların verdikleri cevaplar 'Dışsal(yüz ifadesi)' (1), 'Davranışsal'(sözel ve ya fiziksel) (2) ve Cevap Yok ya da Uygun Olmayan Cevap (3) kodlanmıştır. Herhangi bir sözel veya fiziksel eylemi içeren cevaplar davranışsal olarak kodlanırken, yüze bakmak, kaşlarını çatması, ağlamak v.b. cevaplar ise 'yüze ait (expressive)' olarak kodlanmıştır.

Dördüncü grupta, çocukların kendi hissettiği duyguların nedenleri sorgulanmıştır. Onları nelerin mutlu, kızgın veya üzgün edebileceği ve ne zaman bu duyguları hissettikleri tesbit etmeye çalışılmış, alınan cevaplar şu şekilde kodlanmıştır: Hissettiği duygunun kaynağını sadece kişisel sebeplere bağlanması, 'Kişisel'(1), aile bireylerine ve ailevi sebeplere dayandırılması 'Ailesel' (2), arkadaşlarının birinin ve ya birkaçının yapıdığı bir şey ya da söylediği bir söz v.b.nedenden dolayı kızgın, mutlu ve üzgün olduğunun belirtilmesi 'Arkadaşla İlgili' (3) ve 'Cevap Yok veya Uygun Değil' (4) olarak kodlanmıştır.

Çalışmada, çocukların ikinci, üçüncü ve dördüncü grup sorulara verdikleri cevapların araştırmanın hipotezlerini bilmeyen başka bir araştırmacı tarafından kodlanması sağlanmış ve araştırmanın yazarları ve bu kişi tarafından yapılan kodlamalar arasında oldukça yüksek bir tutarlılık elde edilmiştir (% 87).

III. BULGULAR ve YORUMLAR

III.1. Duyguların Yüz İfadeleri ile Tanınması

Araştırmanın ilk hipotezini erken çocukluk döneminde çocukların yüzsel olarak ifade edilen

duyguları tanıyabildikleri oluşturmaktadır. Bu hipotezi test etmek amacıyla Khi-kare analizi yapılmıştır.

Tablo.1. 4- 6 Yaş Çocukların Duyguları Yüz İfadeleri ile Tanınmaları Khi-Kare Analiz Sonuçları

	Mutlu	Kızgın	Üzgün
Khi-Kare	20.167	16.667	20.107
SS	1	1	1
Anlamlılık.	.01	.01	.01

Analiz sonucunda çocukların yüz ifadelerini tanımakta oldukça başarılı oldukları tespit edilmiştir. Mutluluk duygusu ($x(1)=20.167$, $p<01$), Kızgınlık duygusu ($x(1)=16.667$, $p<01$) ve Üzgün $x(1)= 20.167$, $p<01$).

Yapılan analizde 24 çocuktan 23'ü mutluluk duygusu ifade eden resmi mutlu olarak, 22'si kızgınlık duygusu ifade eden resmi kızgın olarak ve 23'ü de üzgün duygusunu ifade eden resmi üzgün olarak tesbit etmiştir.

III.2. Arkadaşlarının Duyguları Hakkında Nedensel Atıflar

Araştırmada ikinci olarak çocukların arkadaşlarının duygularını kişisel nedenlerden çok ailesel ve arkadaşlarıyla ilgili nedenlere atıfta bulunacakları hipotezi test edilmiştir. Bu amaçla çocukların arkadaşlarının niçin mutlu olabilecekleri sorusuna verdikleri cevaplar Khi-Kare analizine tabii tutulmuştur.

Tablo.2. 4-6 Yaş Çocukların Arkadaşlarının Duygularına Buldukları Nedensel Atıflar Khi-Kare Analiz Sonuçları

	Mutlu	Kızgın	Üzgün
Khi-Kare	11.00	6.667	5.000
SS	3	3	3
Anlamlılık	.012	.012	.172

Yapılan analiz sonucunda kızgınlık duygusunda anlamlı sonuç elde edilmemesine rağmen bulgular araştırmanın hipotezini destekleme eğilimi göstermektedir.

Tablo. 3. Çocukların Arkadaşlarının Duyguları Hakkında Buldukları Nedensel Atıfların Yüzdeler Dağılımı

	Çocukların Arkadaşlarının Duyguları Hakkında Nedensel Atıfları			
	Kişisel %	Ailesel %	Arkadaş %	Diğer %
Mutlu	42	42	13	4
Kızgın	17	33	42	38
Üzgün	21	33	38	8

Araştırmaya katılan çocukların %42'si arkadaşlarının diğer arkadaşları sebebiyle, %33'ü ailevi nedenlerden kızmış olabileceklerini düşünürken bunlardan sadece %17'si arkadaşlarının kişisel nedenlerden dolayı kızgın olabileceğini belirtmişlerdir.

Mutluluk duygusunda ise durum daha farklı olmaktadır. Belirtilen nedensel atıflar arasındaki farklar anlamlı bulunurken ($\chi(3)= 11.000, p<01$) araştırmanın hipotezini tam olarak desteklememektedir. Arkadaşlarının mutluluklarına sebep olarak ailesel ve kişisel nedenleri belirtenler %42 olarak tesbit edilirken, arkadaşlarını sebep olarak gösterenler sadece % 13'dür.

Çocukların arkadaşlarının niçin üzgün olabilecekleri hakkındaki atıfları üzerinde yapılan analiz anlamlı bir sonuç ifade etmemekle birlikte, veriler araştırmanın hipotezini destekler yöndedir. Çocukların %38'i arkadaşlarının üzgün olmalarına diğer arkadaşlarını sebep olarak belirtmiştir. Aile bireylerinin ya da ailede olup bitenlerin arkadaşlarını üzümüş olabileceğini düşünün, çocukların oranı %33 olarak tesbit edilmiştir. Arkadaşlarının kişisel nedenlerden dolayı üzümüş olabileceğini düşünen çocukların oranı ise sadece %20 olarak belirlenmiştir.

III.3. Duyguları Anlamaya Yönelik İpuçları

Bulgular araştırmanın çocukların arkadaşlarının hissettiği duyguların neler olabileceğine karar verirken 'yüz ifadesi', 'davranışsal' veya 'sözel' ipuçlarından daha fazla kullandıkları hipotezini desteklemektedir.

Tablo.4. 4-6 Yaşları Çocukların Duyguları Anlamaya Yönelik Kullandıkları İpuçları Khi-Kare Analiz Sonuçları

	Mutlu	Kızgın	Üzgün
Khi-Kare	15.520	12.250	5.525
SS	2	2	2
Anlamlılık.	.000	.002	.07

Yapılan analizlerde kızgın, mutlu ve üzgün duygularının hepsinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo.5. Çocukların Duyguları Anlamaya Yönelik Kullandıkları İpuçlarının Yüzdeler Dağılımı

	İPUÇLARI		
	Yüz İfadeleri	Davranışsal	Diğer
Mutlu	71	17	13
Kızgın	67	13	21
Üzgün	54	21	29

Çocukların % 71'i arkadaşlarının mutlu olduklarını onların yüzlerine bakarak anladıklarını ifade ederken, çocukların sadece %17'si arkadaşlarının sözlerine ve davranışlarına dikkat ettiğini belirtmiştir. ($\chi(2)=15.250, p<01$).

Benzer şekilde arkadaşlarının kızgın olduklarını onların yüzlerine bakarak karar verdiklerini söyleyen çocukların oranı % 67 iken, çocukların sadece % 13'ü arkadaşlarının sözlerine ve davranışlarına dikkat ederek kızgın olduğuna karar vermiştir. ($\chi(2)=12.250, p<01$). Üzgün duygusu hakkında karar verirken çocukların % 54'ü arkadaşlarının yüz ifadelerine dikkat ettiği, % 21 nin ise sözel ve davranışsal ipuçlarını dikkate aldığı tespit edilmiştir ($\chi(2)=5.250, p>05$).

III.4. Çocukların Kendi Duyguları Hakkında Nedensel Atıflar

Tablo.6. 4-6 Yaşlarındaki Çocukların Kendi Duyguları Hakkında Buldukları Nedensel Atıfların Khi-Kare Analiz Sonuçları

	Mutlu	Kızgın	Üzgün
Khi-Kare	10.333	5.000	9.000
SS	3	3	3
Anlamlılık	.01	.1	.02

Araştırmanın çocukların kendilerini nelerin veya kimlerin kızgın, mutlu ve üzgün yapabilecekleri hakkındaki hipotezi test etmek için yapılan analizlerde sonuçlar sadece mutluluk ve üzgün duyguları için anlamlı sonuç elde edilirken, sadece üzgün duygusunda araştırmanın hipotezi desteklenmektedir.

Tablo.7. Çocukların Kendi Duygularına Buldukları Nedensel Atıfların Yüzdeler Dağılımı

	Kendi Duygularına Nedensel Atıflar			
	Kişisel	Ailesel	Arkadaş	Diğer
	%	%	%	%
Mutlu	50	29	8.3	13
Kızgın	8.3	21	38	33
Üzgün	25	50	12.5	12.5

Gerçekleştirilen khi-kare analizinde ($\chi^2 (3) = 9.000, p < 0.05$) çocukların % 50' sinin ailevi sebeplerden dolayı üzgün olduklarını tesbit edilirken, sadece % 25 oranında çocuk kişisel nedenleri üzgün olmalarına sebep olarak belirtmiştir. Benzer şekilde çocukların çoğunluğu kişisel nedenlerden çok arkadaşları nedeniyle kızgınlık hissetmektedirler. (%38). Bunu %21 oranı ile ailesel nedenler, %8 oranı ile kişisel nedenler izlemektedir.

Çocukların mutlu olmalarına sebep olarak ise %50 oranında kişisel nedenler tesbit edilmiş, bunu %29 oranı

ile ailevi, %8 oranı ile arkadaşları takip etmektedir ($\chi (3) = 10.333, p < 0.01$)

IV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda 4-6 yaşları arasındaki çocukların yüz ifadeleri yoluyla yansıtılan mutlu, kızgın ve üzgün duygularını tanıyabildikleri tespit edilmiştir. Bu bulgular benzer konuda yapılan araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir [20].

Çocuklar arkadaşlarının bireysel ve ailevi sebeplerden dolayı mutlu olabileceklerini düşürken, onların kızgın olmalarının nedenini en fazla ailevi ve arkadaşla ilgili konular olabileceğini düşünmektedir. Bu bulgular benzer konuda yapılan bir çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir [17]. Araştırmacılar çalışmalarında çocukların annelerinin kızgınlıklarına kendilerinin sebep olduğunu düşündüğünü tespit etmişlerdir. Dolayısıyla çocuklar anne ve babalarına benzer şekilde arkadaşlarının kızgınlıkları söz konusu olunca da akıllarına ilk etapta onların arkadaşları daha sonra da aileleri gelmektedir. Benzer eğilim üzgün duygusu içinde görülmekle birlikte, sonuçların anlamlı çıkmamasının nedeni 4-6 yaş grubu çocuklarının üzgün duygusunu tanımakta zorluk çekmeleri ya da adı geçen duygunun kızgın ve mutlu duygularına göre daha kompleks bir duygu olması olabilir.

4-6 yaşları arasındaki çocuklar arkadaşlarının hangi duyguları hissetmiş olabileceklerini, onların yüzlerine bakarak karar vermektedirler. Yaptıkları araştırmada küçük yaşlarda çocukların duygular hakkında karar verirken yüzlere dikkat ederken, ilerleyen yaşla birlikte bu eğilimlerinde azalma olduğunu ifade etmişlerdir [21]. Üzgün duygusu söz konusu olduğunda çocukların arkadaşlarının duygularına buldukları nedensel atıflara benzer şekilde, arkadaşlarının ne hissettiği hakkında karar verirken mutlu ve kızgın duygularında sonuçlar anlamlı bulunurken, üzgün duygusunda çocukların çoğunluğu yüze baktığı belirtilmiş, ancak istatistiksel analizlerde sonuçlar anlamlı olarak tesbit edilmemiştir. Bu durumun nedenlerinden biri üzgün duygusunun mutlu ve kızgına göre daha kompleks bir duygu olabileceği gibi araştırmanın sınırlı sayıda çocuklarla yapılmış olması da olabilir. Dolayısıyla araştırmanın daha fazla sayıda çocuklarla tekrarlanmasında yarar vardır.

Çocukların kendi duygularının nedenleri hakkında arkadaşlarının duygularına benzer şekilde düşündükleri tesbit edilmiştir. Arkadaşları hakkında olduğu gibi kendilerinin de mutluluk sebeplerini kişisel ve ailesel nedenlere, kızgınlıklarını da en fazla arkadaşlarına daha sonra ailevi nedenlere bağlamaktadırlar. Benzer şekilde çocukların en fazla arkadaşları nedeniyle üzgün olabilecekleri tesbit edilmiştir.

Araştırmada 4-6 yaş çocuklarının yüz ifadeleri ile yansıtılan kızgın, mutlu ve üzgün duygularını tanıyabildikleri tesbit edilmiştir. Çocukların adı geçen duygulardan daha kompleks duygularda bu başarıyı sergileyip sergileyemedikleri başka bir araştırma konusu olabilir. Farklı yaş grubundan çocuklar araştırmaya dahil edilerek, yüz ifadesi ile yansıtılan duyguların durumlarını yansıttığı duygularla tutarlı ve tutarsız olduğunda çocukların hangisine ağırlık verecekleri tesbit edilebilir.

Araştırmanın ortaya çıkardığı bulgulardan biri de çocukların arkadaşlarının en fazla diğer arkadaşları ve aileleri sebebiyle sınırlı olabileceklerini belirtmeleridir. Çocuklar arkadaşlarının mutluluklarına ailevi nedenlerin yanında kişisel nedenlerle ilgili atıflarda bulunmuşlardır. Arkadaşlarının üzümlüğü söz konusu olduğunda ise çocukların aklına kişisel, ailevi ve arkadaşları ile ilgili nedenlerin hepsi de gelmektedir. Bu durum duygunun karmaşıklığından veya 4-6 yaş çocuklarının bu duyguyu anlamakta ve yorumlamakta zorluk çekiyor olmalarıyla açıklanabilir. Bu konu araştırmaya daha farklı duygular dahil edilerek ve daha farklı metodlar kullanılarak araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Dworetzky, J., **Psychology**. West Publishing Co., Minnesota, 1985.
- [2] Golemen, D., **Duygusal Zeka**, Çeviren: Banu Seçkin Yüksel. Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.
- [3] Witting, A.F.; Williams, G., **Psychology**, Mc Graw-Hill Book Company, Singapore, 1984.
- [4] Onur, B., **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, İmge Kitapevi, Ankara, 1998, ss.299-362.
- [5] Salk, L., **Çocuğun Duygusal Sorunları**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- [6] Oktay, A., **Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem**, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- [7] Yavuzer, H., **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 10. Basım, İstanbul, 1994.
- [8] Preuschhoff, G., **Çocukların İçindeki Korkular**, (Çeviren: Özkan Schulze) Beyaz Yayınları, İstanbul, 1995.
- [9] Bugental, D.E.; Kaswin, J.W.; Love, L. R.; Fox, M. N., "Child versus Adult Perceptions of Evaluative Messages in Verbal, and Visual Channels", **Developmental Psychology**, 2, 1970, ss.367-375.
- [10] Stiffer, C. A.; Fox, N.A., "Preschool Children's Ability to Identify and Label", **Journal of Nonverbal Behaviour**, 11, 1987, ss.43-53.
- [11] Gross, A. L.; Ballif, B., "Children's Understanding of Emotion from Facial Expressions and Situations: A Review", **Developmental Review**, 11, 1991, ss.368-398.
- [12] Kurdek, L. A.; Rodgon, M.M., "Perceptual, Cognitive and Affective Perspective Taking in Kindergarten through Six-Grade Children", **Developmental Psychology**, 11, 1975, ss.643-650.
- [13] Greenspan, S.; Barenboim, C.; Chandler, M. J., "Empaty and Pseudoempaty: The Affective Judgments of First and Third Graders", **Journals of Genetic Psychology**, 129, 1976, ss.777-788.
- [14] Wiggers, M.; Van Lieshout, C.F.M., "Development of Recognition of Emotions: Children's Reliance on Situational and Facial Expressive Cues", **Developmental Psychology**, 21, 1985, ss.333-349.
- [15] Harter, S., "A Cognitive-Developmental Approach to Children's Understanding of Affect and Trait Labels", In F.C. Serafica (Ed), **Social Cognitive Development in Context**, 1982, ss.27-62.
- [16] Harris, P. L.; Olthof, T.; Terwogt, M.M., "Children Knowledge of Emotion", **Journal of Child Psychiatry and Psychology**, 22, 1981, ss.247-261.
- [17] Covell, K.; Abramovitch, R., "Understanding Emotion in the Family: Children's and Parents' Attributions of Happiness, Sadness, and Anger", **Child Development**, 58, 1987, ss.985-951.
- [18] Mc Coy, C. L.; Master, J. C., "The Development of Strategies for the Social Control of Emotion", **Child Development**, 56, 1985, ss.1214-1222.
- [18] Mc Coy, C. L.; Master, J. C., "The Development of Strategies for the Social Control of Emotion", **Child Development**, 56, 1985, ss.1214-1222.
- [19] Cüceloğlu, D., **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- [20] Bretherton, I.; Fritz, J.; Zahn-Waxer, C.; Ridgeway, D., "Learning to Talk About Emotions: A Functionalist Perspective", **Child Development**, 57, 1986, ss.529-548.
- [21] Hortaçsu, N.; Ekinci, B., "Children's Reliance on Situational and Vocal Expression of Emotions: Consistent and Conflicting Cues", **Journal of Nonverbal Behavior**, 4, 1992, ss.231-246.